

ВІДГУК

опонента - доктора юридичних наук, доцента Удовенко Жанни Володимирівни на дисертацію Маринич Юлії Володимирівни на тему «Інститут тимчасового доступу до речей та документів в системі заходів забезпечення кримінального провадження», поданої до захисту у спеціалізовану Вчену раду Інституту держави і права ім. В. М.Корецького

НАН України на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань

08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Оцінка актуальності теми дослідження. Важливу роль у проведенні досудового розслідування та судового провадження мають заходи забезпечення кримінального провадження, передбачені практично у всіх Кримінальних процесуальних кодексах сучасних країн світу. Реалізація зазначених заходів спрямовано, з одного боку, на забезпечення належного, передбаченого законом порядку досудового розслідування та судового провадження, а з іншого – на захист особистості, суспільства, держави від кримінальних правопорушень та виконання інших завдань кримінального провадження. За моїми даними проведеного дослідження, найбільша кількість клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження по КПК України складають саме клопотання про проведення тимчасового доступу до речей та документів - 73,7%, які розглядалися слідчим суддею місцевого суду під час провадження досудового розслідування. Зумовлено це тим, що речі та документи мають важливе доказове значення, тому отримання доступу до них необхідно для їх прилучення до матеріалів кримінального провадження та встановлення обставин кримінального правопорушення та винуватих у ньому осіб. Статистичні дані переконливо свідчать, що кількість розглянутих клопотань про тимчасовий доступ до речей та документів значно перевищує кількість розглянутих клопотань щодо застосування інших заходів забезпечення

кримінального провадження. Тому закономірно, що саме під час розгляду клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів виникає найбільша кількість спірних та проблемних питань щодо практичного застосування норм КПК України, які вимагають більш уважного розгляду.

Науково-дослідна робота виконана у межах наукових програм, планів, тем, а також узгоджується з положеннями Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року).

Тож актуальність теми дисертації Ю. В. Маринич зумовлена вищезазначеними чинниками нормативного, прикладного та доктринального характеру.

Оцінка методології дослідження. З позиції опонента, дисертантка вдало сформулювала *мету дослідження* – дослідження теоретичних, правових та практичних проблем інституту тимчасового доступу до речей та документів та формулювання обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Для досягнення цієї мети чітко виокремлені *завдання*, що відповідають елементам структури роботи: 1) розкрити генезис законодавчого регулювання та наукового дослідження тимчасового доступу до речей і документів; 2) з'ясувати юридичний зміст тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження; 3) визначити місце та роль тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження та інших кримінальних процесуальних дій; 4) визначити та охарактеризувати процесуальний порядок здійснення тимчасового доступу до речей та

документів; 5) охарактеризувати речі та документи як об'єкти тимчасового доступу; 6) розкрити процесуальну форму здійснення судового контролю щодо застосування тимчасового доступу до речей та документів; 7) з'ясувати наслідки невиконання рішення про тимчасовий доступ до речей і документів; 8) визначити суб'єктний склад тимчасового доступу до речей і документів; 9) охарактеризувати діяльність сторони обвинувачення як суб'єкта застосування тимчасового доступу до речей і документів; 10) визначити повноваження сторони захисту та потерпілого як суб'єктів звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів; 11) розробити та обґрунтувати пропозиції і рекомендації щодо удосконалення процесуального законодавства та практики його застосування у контексті проблем, які були досліджені.

Не викликає зауваження й окреслений *предмет дослідження* (інститут тимчасового доступу до речей та документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження).

Як вбачається з відповідних положень дисертації, здобувачка володіє методологією наукового пізнання заплутаних проблем теорії та практики юридичної науки. Для прикладу, під час написання роботи використані *історичний метод* для встановлення генези розвитку інституту тимчасового доступу до речей та документів, попередніх напрацювань щодо обраної теми (підрозділ 1.1), *формально-юридичний метод* – поглиблення знань про тимчасовий доступ до речей та документів, аналізу законодавства, що регулює інститут тимчасового доступу до речей та документів (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3), *формально-логічний* – для формування понятійного апарату тимчасового доступу до речей та документів та його елементів (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1), *порівняльно-правовий* – застосовується для порівняльної характеристики тимчасового доступу до речей та документів, що регулюється чинним КПК України та виїмки, яка регулювалася КПК України 1960 року, для зрівняння повноважень слідчого при застосуванні тимчасового доступу до речей та документів за чинним

КПК України та при застосуванні виїмки за КПК України 1960 року (підрозділ 1.3, 3.2), *соціологічний метод* застосовувався для опитування та анкетування адвокатів, слідчих, дізнавачів, детективів, прокурорів, суддів, слідчих суддів (підрозділи 1.2, 3.2, 3.3), *статистичний метод* використовувався для узагальнення результатів анкетування адвокатів, слідчих, дізнавачів, детективів, прокурорів, суддів, слідчих суддів (Додаток Б), *метод моделювання* застосовувався для формування пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства, *структурний метод* застосовувався з метою дослідження та виявлення колізій у законодавстві, що регулює тимчасовий доступ до речей та документів (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Більшість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених і сформульованих у дисертації, є аргументованими, ґрунтуються на широкому використанні як вітчизняних, так і зарубіжних наукових джерел на різноманітному емпіричній базі, зібраній здобувачкою.

Достовірність наукових положень дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, достовірні, оскільки є результатом осмислення авторкою науково-теоретичного надбання вчених у галузі кримінального процесуального права, ґрунтовного аналізу ухвал слідчих суддів, даних судової статистики, інформаційних листів Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних й кримінальних справ, результатів опрацювання рішень національних судів та рішень ЄСПЛ, узагальнень практики Верховного Суду, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду, результатів вивчення анкетування та опитування 50 адвокатів, 52 слідчих, дізнавачів, детективів, прокурорів, 18 суддів, слідчих суддів Київської, Харківської та Полтавської областей, їх апробації на 7 науково-практичних конференціях і круглих столах, а також відображення у 5 наукових публікаціях: 3 статті у фахових виданнях з

юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 2 – у наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку.

Наукова новизна положень дисертації полягає в тому, що вона справді, як це зазначено у вступі до роботи, є комплексним дослідженням інституту тимчасового доступу до речей та документів, його теоретичних та практичних засад (с. 23)

Основними, найвагомішими і такими, що характеризуються науковою новизною, хоч і не вичерпують її, є такі задекларовані положення:

– обґрунтована доцільність диференціації поважних причин невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів на обставини суб'єктивного та об'єктивного характеру. Невиконання ухвали з поважних причин об'єктивного характеру має зумовлювати не проведення обшуку, а продовження строку її дії;

– обґрунтована доцільність запровадження спрощеної процесуальної форми здійснення тимчасового доступу до речей і документів шляхом огляду та копіювання, яка має проводитися на підставі постанови прокурора;

– визначення тимчасового доступу до речей та документів – це передбачений КПК України захід забезпечення кримінального провадження, відповідно до якого, за ухвалою слідчого судді, суду та у передбачений законом строк, сторона кримінального провадження наділяється правом ознайомлюватися, робити копії, а в передбачених законом випадках вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження, а особа, яка володіє такими речами та документами, зобов'язана надати такий доступ та не перешкоджати виконанню ухвали;

– тлумачення пропорційності (співмірності) як принципу застосування тимчасового доступу до речей та документів, який передбачає, що обмеження прав та свобод людини під час застосування тимчасового доступу до речей та документів має бути виправданим отриманими результатами;

– критерії розмежування процесуальних дій, якими залучаються речі чи документи як докази кримінального провадження (тимчасовий доступ,

виребування, обшук). Фактичними підставами застосування тимчасового доступу до речей та документів є наявність відомостей про: місцезнаходження речей чи документів; ймовірне невиконання запиту щодо видачі речей чи документів; ризики знищення або пошкодження речей і документів, наявність інформації, яка містить охоронювану законом таємницю;

– пропозиції щодо законодавчого визначення строку розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей із застосуванням диференційованого підходу (за загальним правилом не повинен перевищувати семи днів, за наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів – розглядається невідкладно) та вимоги до змісту ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів (доведена необхідність зазначення місця виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів);

– пропозиції про розширення переліку речей та документів, що містить охоронювану законом таємницю, доповнивши його такими видами інформації: таємниця усиновлення (удочеріння); відомості про заходи безпеки; таємниця нарадчої кімнати; інформація, яка стала відома у зв'язку з розглядом справи в закритому судовому засіданні; таємниця страхування;

– визначення поняття та процесуальний статус володільця речей та документів як учасника кримінального провадження, яким є суб'єкт публічного чи приватного права, у володінні якого перебувають речі й документи, які містять відомості, що можуть бути використані як докази, під час кримінального провадження набули характерних ознак об'єкта тимчасового доступу до речей та документів та які за ухвалою слідчого судді, суду можуть бути оглянуті, скопійовані або вилучені;

– визначення мети та функцій тимчасового доступу до речей та документів, виокремлено додаткову мету – попередження знищення чи пошкодження речей та документів, забезпечуючи їх схоронність, та, відповідно, попереджувальну функцію;

– визначення відмінностей виїмки як однієї з форм тимчасового доступу до речей та документів та виїмки як слідчої дії відповідно до норм КПК України 1960 року, які полягають: у стадіях застосування, суб'єктах ініціювання, суб'єктах надання дозволу на проведення, порядку доступу до інформації, що містить охоронювану законом таємницю;

– пропозиції щодо доведення обставини прогностичного характеру – наявності достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів;

– тлумачення термінів «виїмка», «вилучення», «ознайомлення», «копіювання» та встановлено неузгодженість у розумінні та ототожненні термінів «виїмка» та «вилучення»;

– пропозиція щодо необхідності забезпечення реалізації права на апеляційне оскарження усіх ухвал слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів;

– твердження про наділення потерпілого правом на звернення до суду з клопотанням про застосування тимчасового доступу до речей і документів, а оперативні підрозділи – правом виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів на підставі доручення слідчого, дізнавача.

Саме вони стали надбанням кримінального процесу загалом та інституту тимчасового доступу до речей та документів зокрема. Опонент вважає, що ці положення здатні здійснити вплив на удосконалення, насамперед, кримінального процесуального права України та практики його застосування його норм з метою виконання завдань кримінального провадження.

Звичайно, не з усіма науковими положеннями, їх обґрунтуванням, висновками та пропозиціями дисертантки можна беззастережно погодитися. На дискусійності деяких з них буде акцентовано під час аналізу змісту дисертації. Водночас необхідно відзначити глибоке розуміння здобувачкою

піднятої нею проблематики, яка багато в чому є визначальною для вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини.

Слід зазначити й те, що у тексті дисертації обґрунтована необхідність внесення змін до статей 40, 41, 100, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 214, 258, 262 КПК України та доповнення КПК новою нормою – статтю 166-1.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в тому, що сформульовані і узагальнені в дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – під час наступного дослідження інституту тимчасового доступу до речей та документів;

– *законотворчій діяльності* – під час удосконалення чинного КПК України (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 02 серпня 2022 року № 126/154);

– *практичній діяльності* слідчих суддів, правоохоронних органів та адвокатів (Акт про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження Богуславського районного суду Київської області від 15 вересня 2022 року, Акт про впровадження в практичну діяльність наукових розробок дисертаційного дослідження АО «Репешко та Партнери» від 15 серпня 2022 року);

– *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекційних, семінарських та практичних занять, під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 15 вересня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації. Структура роботи, на погляд опонента, загалом побудована логічно правильно. Авторський підхід виправдано використав дедуктивний метод розгляду питань – від дослідження генезису тимчасового доступу до речей і документів, з'ясування його юридичного змісту до ролі у системі кримінальних процесуальних дій.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи дослідження інституту тимчасового доступу до речей і документів» присвячений генезису законодавчого регулювання та наукового дослідження тимчасового доступу до речей і документів. Доречно зазначено, що процес становлення сягає часів Середньовіччя, тому розпочато аналіз з одного з найдавніших зводів законів – «Руської Правди» (с. 30-31). Ознаки цього заходу забезпечення кримінального провадження здобувачка виявила у Литовських статутах 1529, 1566 та 1588 років (с. 31), проєкті закону «Права за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (с. 32), Статуті кримінального судочинства 1864 року (с. 32), КПК України 1960 року (с. 33-35). Якісно нового змісту та значення тимчасовий доступ до речей та документів отримав у праві незалежної України в КПК України 2012 року з урахуванням стандартів, закріплених у міжнародно-правових актах (с. 35-36). Вельми цінним є й проведений порівняльно-правовий аналіз КПК інших держав (Естонії, Грузії,) на предмет регламентації витребування відповідної інформації або документа (с. 37-38). Це дало можливість здійснити порівняння з національним законодавством виявити схожі і відмінні риси із тимчасовим доступом до речей та документів, зокрема в суб'єктному складі, механізмі та умові його отримання.

Здійснено аналіз дисертаційних та монографічних досліджень із цієї проблематики в сучасній Україні, з позицій заповнення прогалін у законодавстві, адже, КПК України не містить його термінологічного визначення, проблемних питань діяльності слідчого судді, який при застосування заходів забезпечення кримінального провадження є гарантом забезпечення справедливості та збереження прав та свобод людини, обмеження права власності та права на приватність (с. 39-46).

Поza увагою авторки не залишився юридичний зміст тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. Ю. В. Маринич має рацію, що законодавець не надає визначення тимчасового доступу до речей та документів, а лише розкриває

його сутність (с. 48). Проаналізувавши визначення тимчасового доступу до речей і документів та його правову природу різними процесуалістами дисертантка запропонувала власне визначення тимчасового доступу до речей та документів, як передбачений КПК України захід забезпечення кримінального провадження, відповідно до якого, за ухвалою слідчого судді, суду та у передбачений законом строк, сторона кримінального провадження наділяється правом ознайомлюватися, робити копії, а в передбачених законом випадках вилучати речі та документи, які мають значення для кримінального провадження, а особа, яка володіє такими речами та документами, зобов'язана надати такий доступ та не перешкоджати виконанню ухвали (с. 50).

Наголошується, що кримінальна процесуальна форма тимчасового доступу до речей та документів є досить специфічною, її особливість стосується ряду обмежень при його реалізації (с. 50-52). Пропонується низка ознак тимчасового доступу до речей та документів, зокрема: примус в особливій його формі, обмеження прав та свобод людини й громадянина, судовий контроль прийняття рішення (с. 52-55). Опонент погоджується зі здобувачкою, що будь-яке втручання та обмеження прав та свобод повинне здійснюватися відповідно до закону та бути обґрунтованим (с. 55) і щодо відсутності єдиного загальноприйнятого підходу стосовно мети тимчасового доступу до речей та документів (с.60).

Обґрунтовано, що додатковою метою тимчасового доступу до речей та документів є попередження знищення чи пошкодження речей та документів, забезпечуючи їх схоронність (с. 61). Визначено, що тимчасовий доступ до речей та документів виконує наступні функції: забезпечувальну, інформаційну, прогностичну, охоронну, допоміжну, регулятивну, попереджувальну (с. 61-62). Доведено, що одним із головних принципів застосування тимчасового доступу до речей та документів є пропорційність (співмірність), яка забезпечує відповідний баланс між засобами правового впливу та наслідками, які очікуються (с. 66).

На завершення цього розділу Ю.В. Маринич розкриває місце та роль тимчасового доступу до речей і документів у системі кримінальних процесуальних дій. Дисертантка слушно звертає увагу, що законодавчо закріпленого визначення поняття заходів забезпечення кримінального провадження не існує. На с. 67-70 авторка критично аналізує визначення заходів кримінального провадження різними науковцями, внаслідок чого дає своє визначення, як передбачені КПК України заходи процесуального примусу, які застосовуються під час досудового розслідування й судового розгляду до учасників кримінального провадження, мають за мету забезпечення дієвості кримінального провадження, створюють належні умови для його здійснення (с. 70). Проводить порівняння між виїмкою та тимчасовим доступом до речей та документів, між обшуком та тимчасовим доступом до речей та документів, між витребування речей чи документів. Дисертантка дійшла висновку, що цілком справедливо тимчасовий доступ до речей та документів віднесений до системи заходів забезпечення кримінального провадження (с. 73).

У розділі 2 **«Належна правова процедура прийняття рішень та здійснення тимчасового доступу до речей і документів»** авторка досліджує його процесуальний порядок через етапи здійснення: підготовчий, етап отримання дозволу суду, судовий розгляд клопотання, безпосереднє виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів (с. 87-120).

Не викликає заперечення й позиція здобувачки, що у вимогах до клопотання, передбачених КПК України, відсутня вимога зазначити особисту інформацію про особу, яка повинна надати доступ до речей та документів (с. 90) та пропозиція вносити офіційні дані про особу, зокрема паспортні дані, як це вимагається в більшості офіційних документів, що абсолютизує вірність даних про особу, до якої в майбутньому застосується ухвала слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів. У ситуаціях з юридичною особою необхідно вказувати найменування

юридичної особи, місцезнаходження, ідентифікаційний код (с. 94). Проте, чомусь відсутня пропозиція про внесення доповнення до частини 2 статті 160 КПК України, передбачивши необхідність вказівки у клопотанні відомостей про фізичне чи юридичне особи, у володінні якої перебувають чи можуть бути речі чи документи (зокрема, ім'я (найменування) особи та її адресу).

На с. 98 Ю.В.Маринич констатує необхідність доповнення статтю 163 КПК України положенням наступного змісту: «2. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів має бути здійснений не пізніше 7 днів з моменту надходження клопотання до суду. Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів при доведенні у ньому наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів здійснюється невідкладно». Такий висновок є слушним. Доведена доцільність диференційованого підходу до визначення такого строку. Звертається увага на відсутність чіткої правової регламентації в чинному КПК України порядку доведення наявності достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів (с. 101-103) та необхідність законодавчого закріплення загального правила, яке визначатиме місце виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів (с. 107).

Пропонується унормувати процедуру копіювання під час тимчасового доступу до речей та документів, доповнивши статтю 159 КПК України положенням наступного змісту: «3. Копіювання полягає у виготовленні копій (фотокопій), ідентичних до оригіналу, шляхом застосування спеціальної ксерокопіювальної техніки. Копіювання здійснюється за місцем перебування речей та документів, визначених в ухвалі. Перелік скопійованих об'єктів фіксується у двох примірниках стороною обвинувачення у протоколі, стороною захисту – у акті» (с.109). Дисертантка має рацію, щодо продовження процесуального строку дії ухвали слідчого судді о в межах строку досудового розслідування (с. 114).

Слушно зазначається, що серед речей і документи, які є об'єктами при тимчасовому доступі до речей та документів, законодавець виділяє такі види:

речі і документи до яких заборонено (стаття 161 КПК України); речі і документи які містять охоронювану законом таємницю (стаття 162 КПК України), а тому доступ до них є обмеженим. Така диференціація відповідає факту, що в межах кримінального процесу існує інформація відкритого і закритого типу (с. 121-122).

Цікавим і доречним видається положення щодо неповного переліку речей та документів, що містить охоронювану законом таємницю у частині 1 статті 162 КПК України (с. 123). Слід підтримати пропозицію дисертантки внести доповнення частини 1 ст. 162 КПК України наступними пунктами: «12) таємниця усиновлення (удочеріння); 13) відомості про заходи безпеки щодо особи, взятої під; 14) таємниця нарадчої кімнати; 15) інформація, яка стала відома судді у зв'язку з розглядом справи в закритому судовому засіданні; 16) таємниця страхування» (с. 124).

Опонент погоджується, що зміст приватного спілкування, зокрема інші форми спілкування, всі можливі способи передачі інформації, які придатні для використання та виконують свою функцію, особисте спілкування, листування, передання інформації з використання засобів зв'язку потребують захисту, що спілкування захисника з клієнтом та обмін інформацією між ними іншими способами є елементом адвокатської таємниці та співвідноситься з останньою як частина її ціле. Тому доречною є пропозиція дисертантки частину 1 статті 161 КПК України викласти у такій редакції: «Заборонено доступ у формі тимчасового доступу до речей та документів до спілкування (включаючи особисте спілкування, листування, передання інформації з використання засобів зв'язку – телефонні дзвінки, смс-повідомлення, спілкування через мобільні додатки для спілкування, використання електронної пошти тощо) між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги, а також до об'єктів, доданих до вищевказаного обміну інформацією» (с. 131).

Поза увагою авторки не залишилося й питання судового контролю під час застосування тимчасового доступу до речей та документів, який є однією з гарантій дотримання прав і свобод людини та засобом забезпечення законності під час кримінального провадження (с. 132-135). На підставі вивчення судової практики визначено, що практика розгляду слідчими суддями клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів є неоднаковою щодо застосування одних і тих самих норм (с. 136-144).

Опонент поділяє підхід авторки щодо нерівності сторін кримінального провадження під час вирішення питання про тимчасовий доступ до речей чи документів (с. 146-149) та необхідності доповнення статті 160 КПК України положенням про оцільність надання слідчому судді, суду документів, які свідчать про відмову в наданні речей та документів на адвокатський запит, що достовірно свідчатиме про неможливість отримати речі чи документи без застосування тимчасового доступу. Зокрема, стаття 160. КПК України «Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів», яку слід доповнити частиною 3 такого змісту: «3. До клопотання, поданого стороною захисту додаються докази про спроби застосування інших способів отримання речей та документів, зазначених у клопотанні» (с. 150-151).

Самостійний підрозділ присвячено наслідкам невиконання рішення про тимчасовий доступ до речей і документів. Ставляться запитання: чи є обшук єдиним та найбільш доцільним інструментом для отримання речей і документів у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей чи документів (с. 152), причини невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів (с. 155). Даючи відповідь на них, авторка пропонує пункт 8 частини 3 статті 234 КПК України, доповнити положенням такого змісту: «обґрунтування причини невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів». Відповідно, частина 5 статті 234 КПК потребує аналогічних доповнень. Зокрема, слідчий суддя має відмовити у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявність достатніх підстав вважати, що

«б) ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів не була виконана з поважних на те причин» (с. 155). Зазначаються поважні причини невиконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей та документів: переховування володільця речей та документів, відмова у видачі речей та документів, затягування строків видачі речей та документів, перешкоджання отримання речей та документів, зобов'язаною на це стороною, форс-мажорні обставини об'єктивного характеру – воєнний стан, окупація територій на яких мав проводитись тимчасовий доступ до речей та документів чи обставини непереборної сили. Робиться висновок, що ці поважні причини не повинні зумовлювати застосування обшуку як наслідку невиконання тимчасового доступу до речей та документів, а наслідком неможливості виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей чи документів має бути продовження строку ухвали слідчого судді (с. 155-136).

В останньому **3 розділі «Учасники тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження»** акцентовано увагу на суб'єктний склад тимчасового доступу до речей і документів. Встановлено, що законодавцем не надано термінологічного визначення дефініцій «учасники кримінального провадження» чи «суб'єкти кримінального провадження». Практика застосування цих понять дозволяє послуговуватись ними як синонімами без втрати їх змісту (с. 164-170). Зазначено, що в законодавстві також не визначено правової природи володільця речей та документів та його місця у системі учасників кримінального провадження (с. 170). Авторкою запропоновано власне визначення володільця речей та документів і обґрунтована доцільність закріпити відповідне положення у пункті 16-3 частини 1 статті 3 КПК України (с. 170).

Проаналізовано сторону обвинувачення (слідчого, дізнавача) як суб'єкта застосування тимчасового доступу до речей і документів. Здобувачка має рацію, що з метою забезпечення принципу процесуальної економії до звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і

документів слідчий повинен мати можливість витребувати ці речі і документи (с. 181). Утім, навряд чи виправдано надавати оперативним підрозділам доручення щодо виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей та документів (с. 187-188), що обумовлює визнання отриманих доказів недопустимими.

Доведена доцільність запровадження спрощеної процесуальної форми здійснення тимчасового доступу до речей та документів, яка стосується виключно огляду та копіювання, та проводиться на підставі постанови прокурора відповідно до вимог статей 160, 161, 162, 165 КПК України з обов'язковою фіксацією у протоколі. Опонент підтримує позицію дисертантки щодо недопущення зловживання правом застосування спрощеної процесуальної форми тимчасового доступу до речей та документів у формі огляду та копіювання, доцільно було б передбачити можливість оскарження постанови прокурора про проведення тимчасового доступу до речей та документів у спрощеній формі, доповнивши відповідним положенням статті 303 КПК України. Вказану ініціативу підтримало 55,8 % опитаних (67 респондентів) (с. 194).

Опонент погоджується, що діяльність сторони захисту щодо застосування тимчасового доступу до речей та документів є недостатньо внормованою КПК України (с. 197), є ухил в сторону обвинувачення (с. 198). Запропоновано урівняти сторону захисту та сторону обвинувачення у вимогах щодо необхідності надавати витяг з ЄРДР до клопотання про застосування тимчасового доступу до речей і документів. Відповідно, доведена необхідність визначити для слідчого, дізнавача обов'язок надавати стороні захисту витяг з ЄРДР на підставі його запиту (с. 202).

Авторка підняла важливе теоретичне й практичне питання щодо відсутності загальноновизнаного підходу щодо віднесення потерпілого до сторони обвинувачення, та, відповідно, можливості потерпілого відстоювати свої процесуальні права та інтереси шляхом звернення до суду з клопотанням про застосування тимчасового доступу до речей і документів (с. 210-213).

Тож предмет дослідження розкритий Ю. В. Маринич загалом всебічно і повно, поданий у вигляді авторської наукової концепції, а цінність рукопису полягає у тому, що у ньому розглянута значна кількість проблем, пов'язаних із тимчасовим доступом до речей і документів, та сформульовані науково-обґрунтовані й практично затребувані рекомендації щодо їх вирішення. Створене дисертанткою дослідження це не лише вагомий результат, а й напрям для наступних наукових пошуків як у доктрині кримінального процесу, так і у інших галузях українського права. Мета дисертаційного дослідження досягнута, а виокремлені його завдання – виконані.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених нормативних вимог, написана грамотною українською мовою, характерною для наукових досліджень. За своєю структурою дисертаційне дослідження складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, 3 розділів, які охоплюють 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Необхідно констатувати, що архітектоніка і логіка дослідження є вдалими і загалом достатньо повно відбивають зміст окремих наукових проблем. Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам.

Позитивні риси дисертації Маринич Юлії Володимирівни, зрозуміло, не виключають творчої дискусії або незгоди з окремими її положеннями. До них, на думку опонента, варто віднести такі:

1. Насамперед, варто зупинитися на визначеному дисертанткою *об'єкті дослідження* – інститут тимчасового доступу до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження та правовідносини, що виникають у зв'язку із його застосуванням). Об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і окреме. Предметом є та область знань, яка укладена в межах об'єкта, тобто конкретний аспект проблеми, під час розгляду якого авторкою пізнається цілісний об'єкт, зокрема інститут тимчасового доступу до речей та документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження. Отже, відповідно об'єктом мають бути кримінальні процесуальні відносини,

що виникають і розвиваються у зв'язку з реалізацією тимчасового доступу до речей і документів.

2. Потребує обґрунтування позиція авторки щодо віднесення тимчасового доступу до речей і документів саме до процесуального інституту. Адже розповсюдженим є підхід науковців-процесуалістів, відповідно до якого інститути поєднують певні норми, що регламентують окремі сфери кримінального провадження, зокрема запобіжні заходи, заходи кримінального провадження, докази і доказування тощо. Отже, питання чи є тимчасовий доступ до речей і документів саме інститутом, чи заходом забезпечення кримінального провадження є відкритим.

3. Вельми цінним є проведений порівняльно-правовий аналіз КПК інших держав (Естонії, Грузії,) на предмет регламентації витребування відповідної інформації або документа (с.37-38). Проте незрозуміло, чому авторка обмежилися лише цими двома країнами, доречним було б вивчити досвід інших країн ЄС, що надало б можливість виявити прогалини у національному законодавстві щодо врегулювання цього заходу забезпечення кримінального провадження, окреслити варіант їх подолання шляхом внесення змін і доповнень до КПК України.

4. Дискусійним є твердження про те, що якщо речі та документи, вилучені під час тимчасового доступу, мають ознаки речових доказів та потребують збереження для проведення з ними процесуальних дій чи для вирішення справи по суті, то на них має накладатися арешт (с. 24). Кримінальна процесуальна форма тимчасового доступу до речей і документів не передбачає необхідності накладення арешту на майно, вилучене під час застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Така пропозиція невиправдано навантажує слідчого, прокурора, слідчого суддю, оскільки потребує окремого розгляду і обґрунтування.

5. На с. 54–55 дисертаційного дослідження авторка розкриває питання втручання у приватне життя громадян під час здійснення тимчасового доступу до речей та документів. При цьому варто було б використати і наукові праці опонента, зокрема монографію «Процесуальні гарантії

забезпечення права на невтручання в особисте і сімейне життя у кримінальному провадженні України» монографія / Ж. В. Удовенко ; за заг. ред. В. І. Галагана. Київ : Центр учб. літ., 2021. 523 с.

Звичайно, можна дискутувати з дисертанткою і щодо деяких інших положень її наукового продукту, але навряд чи буде правильно вважати, що саме вони мають бути в основі загальної оцінки цієї праці. Радше навпаки, і ці положення також піднімають та загострюють градус полеміки, який завжди характеризує ґрунтовне наукове дослідження.

Висловлені опонентом зауваження носять дискусійний характер, хоча й потребують додаткової аргументації авторки та, зрозуміло, не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації і, як на нас, складуть підґрунтя для наукової дискусії під час захисту здобувачкою свого дослідження. Було б дивним очікування у такому фундаментальному для кримінально- процесуальної доктрини дослідженні наявності лише безспірних наукових положень, висновків та їх обґрунтування. Визначальним для оцінки цієї наукової розвідки є те, що переважна більшість з них сприймаються науковою правовою спільнотою, правозастосувачами у сфері кримінального провадження та розглядаються правотворцем як основа для побудови нових і удосконалення чинних норм права.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Ю. В. Маринич на тему «Інститут тимчасового доступу до речей і документів у системі заходів забезпечення кримінального провадження» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

З огляду на зазначене, дисертація Маринич Юлії Володимирівни на тему «Інститут тимчасового доступу до речей та документів в системі заходів

забезпечення кримінального провадження» є самостійною, цілісною і завершеною кваліфікаційною працею актуальною для кримінальної процесуальної науки, правотворчої та правозастосовної практики. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності (081 «Право»), робота пройшла належну апробацію, порушень академічної доброчесності в ній не виявлено. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Маринич Юлія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**Доцент кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, доцент**

Підпис Удовенко Ж.В. підтверджую

Ж.В.Удовенко